

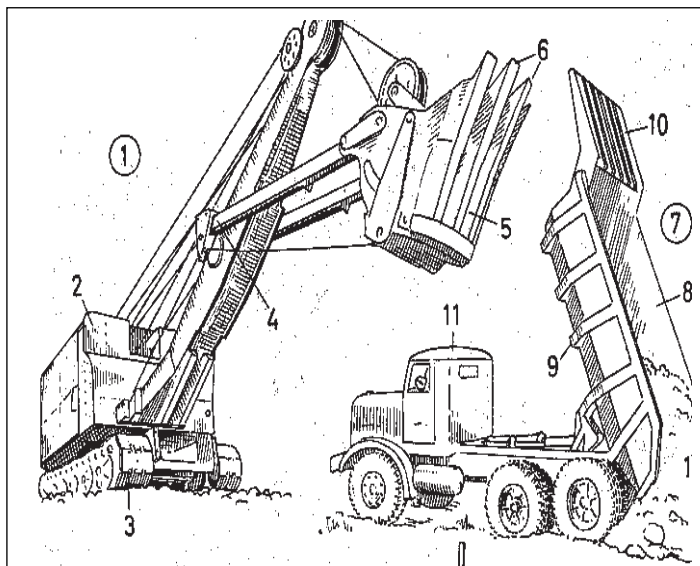
OR DAL DICZIONARI RUMANTSCH GRISCHUN

Plaschairun

DA KUNO WIDMER,
INSTITUT DAL DRG

In'alternativa per augmentar substantivs han ins chattà en la cumbinaziun cun *mammut*, *monster*, *gigant*. Realizaziuns novischmas da quest tip èn ils *marcaus-monsters* ed in *monsterconcert* sco creaziun plitost dubiusa. Che questa furmaziun actuala ha ina tscherta tradiziun resorta dal DRG tom 7, p. 241s. Là vegnan citadas set attestaziuns litteraras cun *gigant*, *gigantesc*, *gigantic*, tuttas datond dals onns 1902–1965. En detagl sa tracti da las suandontas expressiuns: *las gigantas tschemmas berneas*, *las portas gigantas dil vargau*; *ils gigantescs chastagners*, *tia bratscha gigantesca*; *giganticas maschinass*, *la gigantica figura dil p. Ireneus*, *siu viadi gigantic*. Translatà han ins las expressiuns, per gronda part concretas, cun ils adjectivs 'gigantisch', 'riesig', 'mächtig', 'hünenhaft' e 'gewaltig'. In'otra pussaivladad fiss stada la translaziun cun ils cumponids dal tip *Riesengipfel*, *Riesentore*, detg populars en tudestg. Questas cumposiziuns cun *Riesen-*promovan forsa la derivaziun rumantscha sin *-un(a)*, dentant è quai ina supposiziun nuncumprovable uscheditg ch'ins sa betg confruntar in dumber suffizient da translaziuns cun ils originals tudestgs.

La publicaziun dals set cas sursura è sa fatga il 1980. En ils dus decennis scurrids dapi lura esi reüssi da trair ord nossa pressa in tant dals plets analogs derivads sin *-un(a)*, numnadamain tschintg da set, mancond anc la derivaziun da *chastagner* e da *tschema*. Els vegnan allegads qua inditgond excepziunalmain la funtauna: *la portuna majestusa da la chasa federala* (Fögl 1995, 99, 3), il portun da l'eternited (Fögl 1996, 75, 2), *ils bratschuns dal signun tirolais* (Fögl 1994, 98, 1), *la maschinuna da forar* (Fögl

1996, 83, 10), *alch maschinun*, *alch computer* (Fögl 1993, 2, 2), *figürunas da Jesus e Maria* (Punts 1999, 60, 8), *in viadiun sur Turitg* (LQ. 1997, 76, 15). Las furmas *portun* e *maschinun* mussan midada dal gener, fenomen schabegià medemamain tar *boccon*, *chasun*, *costun*, *fniastrun*, *fourun*, *lavurun*, *pedrun*, *rattun*, *s-charpun*, *stallun*, *stanzun*, *tendun*, *troclun*, *tuortun* - e cun *in zic paradoxia tar il femnun*.

Dimensiuns fitg variablas caracteriseschan las plantas en ils differents stadis e lieus, in fatg che favurisescha la derivaziun da lur nums cun *-et*, *-in* per exemplars fitg pitschens, cun *-un* per exemplars zunt gronds. Perquai sa dauzan ord las paginas rumantschas *goduns* da *bös-chuns*, *plontunas* e *frus-cheruns*, en spezial da *dschemberuns*, *larschuns*, *petschuns* e *pignuns*.

Tar ils numerus nums locals terminond sin *-un(a)* po interessar la valor augmentativa da lur finiziun. Evidenta è ella en Piz *Blaisun* (Madulain), *Val Ganduns* (Zuoz), plitost tschelada percunter en *Chischliun* (Muster), ina varianta da *castellun*,

plinavant en *Glaruna*, dal temp rumantsch *gleruna*, augmentativ da glera. Naginas furmas augmentadas èn *Canterdun* (Sursaissa), *Cumparduns* (Seglias) e *Gamperdon* (Flums SG), *Munterdun* (Sevelen SG), successurs sut influenza tudestga da *con(t) rodund*, *camp rodund*, *munt rodund*. Sur dal conuschent *Malbun* en il Liechtenstein, terra antruras rumantscha, infurmescha il Cudesch da Nums dal Principadi gist cumpari. Cumediants e cineasts han ornà lur produziuns cun ils pseudo-toponims *Fruns* e *Madrun*, cartaivel insatge tipic per els ed il public.

Per finir saja menziunada l'auta frequenza da tscherts augmentativs abstracts sco *breigiuna*, *caneruna*, *fadiuna*, *preschuna*, *successun* euv. A la dumonda suenter il champiun en questa categoria datti ina clera resposta: Il pli savens entaup'ins oz il derivat *plaschairun*, *plischerun*. Unì cun ils sinonims *dalettun*, *gustun*, *tschaffennun* ed anc cun il tudestg *Riesensfreude*, *Riesenspass* e la cuiraisa *uu Froid* resplenda el insaco il bainesser grischun.